

BORBE BRIGADE DO POLASKA IZ SLAVONIJE

Neprijateljska ofanziva »Ungeviter« nije se ni stišala, a Stab 28. divizije je organizovao napad na neprijateljevu posadu u Hercegovcu. Bio je to odgovor na hvalisanja neprijatelja da u ovom kraju više nema partizana. Za napad su određena dva bataljona 17. brigade. Dvadeset prva brigada dobila je zadatak da postavi zasjedu u pravcu neprijateljevih uporišta Garešnica i Gojilo. Brodska i Čehoslovačka brigada postavile su zasjede iz pravca Daruvara, Grubišnog Polja, Velikih Zdenaca, Velikog Grđevca i Bjelovara, na liniji južno od Velikih Zdenaca — Crni Lug — k. 130 (cesta Hercegovac — Veliki Zdenci), istočnoj ivici Zdenačkog Gaja — put Trnava — Veliki Zdenci, pruži i cesti istočno od Pavlovca, šumi Gaj i s. Pavlovac, te na lijevoj strani zaseoka Pavlovac — Dražica, k. 140 zaključno. U produženju lijevog krila Brodske brigade na liniji s. Dražica — s. Nova Ploščica položaj je držala Moslavačka brigada, a još dalje Moslavački NOP odred, koji je vršio cbezbjeđenje sa pravca uporišta u s. Vojni Križ.

Jedinice su dobile zadatak da ispred svojih položaja poruše sve mostove, prerežu pragove na željezničkim prugama i postave nagazne mine. Kako su jedinice, u većini slučajeva, svoje položaje morale postaviti na čistinu ili u ravnici, naređeno je da se mostovi poruše, a ceste prekopaju. Posebna pažnja posvećena je mjerama odbrane protiv neprijateljeve motorizacije. Učinjeni su izvjesni napori i u kamuflaži položaja protiv dejstva iz vazduha.

Sve ove mjere potencirane su i zbog toga što jedinice nisu imale dovoljno municije. Veliki broj borbi u ofanzivi

učinile su svoje. Utrošena municija nije se dala tako lako nadoknaditi. Bilo je boraca koji su, pored metka u cijevi, imali tek još pokoji u okviru. Borci koji su raspolagali sa dva ili više okvira obavezno su davali nekoliko metaka mitraljescima, koji su takođe oskudijevali u municiji.

Početak napada određen je za 11. maj 1944. godine u 2 časa. Međutim, napad je izvršen dva sata kasnije. Organizacija napada bila je slaba, a uticaj štabova na tok akcije bez ikakvog značaja. Sto je najčudnije, na uporište je izvršen napad sa svega dva bataljona (nešto preko 400 boraca), a uporište je branio podjednak broj neprijateljevih vojnika. Istina, priličan broj je bio spreman da se preda, čim se za to ukaže prilika. Na žalost, tu šansu borci 2. i 3. bataljona 17. brigade nisu im pružili. Štabovi bataljona i Stab brigade bili su dokraja pasivni, a čete su bezvoljno napadale. Može se reći da su više pripucavale, nego što su istinski napadale. U tako mlakoj borbi jedinice su u Hercegovcu ostale do 11 sati. Tad su dobile naređenje da se povuku, jer je neprijatelj probio položaje na zasjedi 21. brigade.

Bilo je neshvatljivo da se ovoj brigadi tako nešto može desiti, jer je 17. brigada bila najbolja brigada u diviziji, a sa 12. brigadom i u Slavoniji. I borci i starješine imali su veliko ratničko iskustvo. Pomanjkanje municije i zasićenost borbama vjerovatno su bili glavni razlozi neenergičnosti.

Na položaju 21. brigade, kod s. Tomašice, izbile su neprijateljeve snage iz Kutine i Garešnice — probile položaj 3. bataljona i produžile u pravcu Hercegovca. Pa ipak u Hercegovac ove jedinice su stigle tek oko 14 časova.

U ovim borbama jedinice dvizije imale su 18 mrtvih i 44 ranjena (21. brigada 10 mrtvih i 11 ranjenih,¹ a 17. brigada 8 mrtvih i 33 ranjena²). Neprijatelj je na bojnopolju ispred 21. brigade ostavio 15 mrtvih, dok je broj onih koji su odvučeni i broj ranjenih nepoznat. Isto tako, nepoznat je broj ranjenih i poginulih u Hercegovcu.

¹ Izvještaj štaba 21. brigade od 12. V. 1944. godine, Zbornik t. V, knj. 27, dok. br. 64, str. 261—263.

² Izvještaj Štaba 17. brigade od 13. V 1944. godine, Zbornik t. V, knj. 27, dok. br. 66, str. 265—267.

Radi proboja u napadnuti garnizon, na položaje Brodske brigade neprijatelj je uputio snage iz uporišta Garešnice i Kutine. Bile su to snage iz 1. gorske pukovnije. Do borbe je došlo oko 13. časova, i to poslije proboja položaja Čehoslovačke brigade »Jan Žiška«.

Zbog slabog iskustva boraca Čehoslovačke brigade, Brodska je zapala u težak položaj. Ne kontrolišući teren ispred sebe, jedinice Čehoslovačke brigade dozvolile su da budu izmanevisane, a onda su se u neredu povukle preko Ilove. Ni komandant brigade Josip Ružička, izuzetno hrabar čovjek, nije mogao zaustaviti panično povlačenje jedinica. Zbog toga se neprijatelju iznenada pružila prilika da Brodsku brigadu napadne sa više strana i dovede je u vrlo težak položaj. Jedno kratko vrijeme postojala je mogućnost da se jedinice izvuku u pravcu s. Klokočevac i s. Tomašica, ali zbog oklijevanja nekih štabova bataljona neprijatelj je brigadi (bez 2. bataljona) uskratio i tu mogućnost. U šumi Zdenački gaj, na prostoru od svega 1 km², brigada se našla u najkritičnijoj situaciji od svog postanka. Tri bataljona, bez Štaba brigade, komore i samostalnih četa i vodova brigade, našla su se u okruženju od znatno nadmoćnijih snaga neprijatelja.

Drugi bataljon, s kojim je bio komesar brigade Duka Balenović i novi načelnik Štaba brigade kapetan Zdravko Uskoković, bio je u zasjedi prema s. Pavlovcu. Kako im je neprijatelj došao s leđa, a i zbog nedovoljne budnosti Ruske čete, morali su se povući prema Ilovi, u stare hrastove šume. Tek idući dan vratili su se u sastav brigade, i to u s. Koštanjevac.

Opkoljeni i sabijeni na uskom prostoru, oni su se, za kratko vrijeme, našli u teškoj situaciji. U momentu kad je iz Štaba brigade, po kuriru Đuri Petrović, stigla poruka od zamjenika komandanta brigade Jove Milakovića da se bataljoni razdvoje u desetine i vodove i da se tako izvuku, već su svi pravci, koji su mogli poslužiti za izvlačenje, bili zatvoreni.

Slučaj je htio da je poruka stigla komandantu 1. bataljona Tuni Stegić, koji je s obzirom na to što se nalazio u centru zbivanja, imao drugačije mišljenje od zamjenika komandanta brigade. Prva odluka, koju je Tuna donio bila je, u stvari, zahtijev da se svi komandanti bataljona stave

pod njegovu komandu. Zatim je precizirao redosljed proboja bataljona i odredio snage za bočna osiguranja i zaštitnicu. Redosljed proboja je bio prema rasporedu bataljona, a u bočna osiguranja određene su 2. i 3. četa 4. bataljona. Naredio je da iz svih bataljona dođe svaki drugi puškomitraljezac na čelo 1. bataljona, koji je bio u prethodnici. Sve je to učinjeno u vrlo kratkom vremenu, a onda sa pištoljem u ruci, na čelu svog bataljona, krenuo je iz šume Zdenački gaj u pravcu šume Gaj, s. Grabovac — šuma Pljoštine.

Antun Stegić Tuna, komandant 1. bataljona. Poginuo 16. jula 1944. u selu Severin

Ispred njega i bataljona, u streljačkom stroju, koji nije bio širi od 70—80 metara, išlo je 15 puškomitraljezaca, uz koje su išli i njihovi pomoćnici. Poslije izlaska iz šume Zdenački gaj, došlo je do sudara sa domobranima, koji su upravo pripremali napad na brigadu. Juriš je bio silovit i kratak. Lanac koji su domobrani obrazovali odmah je popustio. Proboj je vrlo brzo izvršen. Druga i 3. četa 4. bataljona, koje su određene za bočno osiguranje, nisu ni zauzimale položaje, nego su u pokretu proširile ot-

vor, a onda se na brzinu svile i za ostalim bataljonima nastavile povlačenje.

Najteže je bilo 4. bataljonu, jer se on posljednji izvlačio. Da su prošli bez gubitaka najviše zasluga ima komandir mitraljeskog odeljenja Stanko Radošević Doktor,³ koji je do posljednjeg časa štitio bataljon iz pravca od s. Pavlovac.

Proboj je uspješno izvršen, ali je razlika u gubicima osjetna.⁴ Domobrani su imali nekoliko mrtvih i ranjenih, brigada je uspjela da se izvuče iz obruča, ali je imala 6 mrtvih, 6 ranjenih i 11 nestalih. Izgubljeno je: 1 puškomitraljez, 8 pušaka, 4 automata, 3 sedla, 9 konja, 3.000 m kabl i 1.000 pušanih metaka.

U obruču je ostala desetina Bude Mitrovića. Njih desetericu, već u samom početku, uspjeli su opkoliti i pobiti. Brodska brigada je ostala bez deset dobrih boraca, devet pušaka i jednog puškomitraljeza.

Mjere za učvršćenje discipline u jedinicama

Jedan od najvećih problema s kojim su se jedinice tih dana suočile bila je ponovna pojava dezerterstva.⁵ Iz divizije je dezertirao priličan broj boraca, od kojih su se neki pokajali i vratili u jedinice, neki ostali kod svojih kuća, a neki su otišli na stranu neprijatelja. Najviše je bilo onih koji su napuštali jedinice, sa odlukom da ratuju samo u blizini svojih sela.

Tu i tamo se osjećala propaganda neprijatelja. Proturale su se alarmantne vijesti. Najčešći objekti bili su novomobilisani i mladi borci, te mladići iz Podravine, Posavine, a uticaj se osjećao i u ostalim neoslobodenim dijelovima teritorije.

³ Poginuo poslije rata u borbi s odbjeglih kriminalcem kao kapetan prve klase.

⁴ Izvještaj Štaba Brodske brigade od 15. V 1944. godine, Zbornik, t. V, knj. 27, dok. 75, str. 305.

⁶ Pismo komesara 28. divizije od 15. V 1944. godine, Arhiv VII, reg. br. 9-6/2, k. 482.

Zbog toga, dolaskom u Moslavinu, u svim jedinicama divizije pokrenuta je kampanja za intenzivnim političkim radom. Zbog dobrih životnih uslova i zatišja, komesari su mogli nesmetano da rade. Vrijeme je iskorišteno za objašnjavanje političkih zbivanja, raskrinkavanje neprijatelja svih boja i pravilno postavljanje naših jedinica u ovom kraju Hrvatske, gdje su se nalazili Pavelićev Tjelesni zdrug (PTZ) i Crna Legija, kojom je komandovao čuveni koljač Rafael Boban. Obe ove jedinice su bile veoma borbene, a i drske. Svakodnevnim ispadima, čak i manjim snagama, oni su pred narodom sjeverne Hrvatske demonstrirali svoju snagu i proganjali, hapsili ili jednostavno ubijali sve one na koje su i najmanje posumnjali da simpatišu NOR.

Borbe naših jedinica u toku neprijateljeve ofanzive od 26. aprila do 8. maja, a kasnije i borbe oko napada na uporište Hercegovac, pokazale su dosta dobrih strana, ali i neke vojničke slabosti, koje su se morale otkloniti. Inicijativa je potekla od Štaba korpusa. Naređenje koje je upućeno svim jedinicama korpusa, odnosilo se na probleme striktnog izvršavanja naređenja i izvođenje vojne obuke.⁸

Nekoliko dana ranije jedan događaj u Jurišnoj četi Brodske brigade imao je tragičan kraj. Za vrijeme napada na uporište u s. Veliki Grđevac (napadala je 21. brigada 28. divizije) Jurišna četa je držala položaj ispred Male Pisanice, nedaleko od željezničke pruge na kojoj se pojavila grupa neprijateljevih vojnika. Komandir čete Stevo Kuzmanović Golub naredio je Petru Madžarević iz Osijeka (koji je tih dana smijenjen sa dužnosti komandira voda i raspoređen za borca u Jurišnu čet), da sa dvojicom boraca ide u izviđanje, što je Madžarević nedvosmisleno odbio. Istog momenta, isprovociran neposluhom, komandir Golub okrenuo je svoj automat na neposlušnog Madžarevića i ubio ga. Najvjerovatnije da je do otkazivanja poslušnosti došlo zbog toga što je Madžarević neposredno prije toga bio kažnjen i u tom momentu situacija je bila

⁶ Naređenje Štaba 6. korpusa, Zbornik, t. V, knj. 27, dok. 103, str. 422—425.

krajnje neizvjesna, a komandir Golub nije našao nikakvo bolje rješenje.

Slučaj je htio da je komandir Golub, svoj novi automat prvi put okrenuo na svog borca. Naime, neposredno prije toga komandir je taj automat dobio od komandanta divizije zbog izuzetne hrabrosti i držanja Jurišne čete u borbama na Ravnoj gori.

Moslavina — 25. V 1944. Inž. Vlado Ivanec (u sredini sa automatom), komesar 3. bataljona, sa grupom oficira iz bataljona

Stevo Kuzmanović Golub smatran je najhrabrijim komandrom u brigadi, pa ipak ovaj događaj je na sve ostavio mučan utisak. Otkazivanje poslušnosti, posebno u takvoj situaciji, nedopustiv je. Ali, smatrali smo, komandir je ipak pre naglio — bilo je i drugih rješenja, a on je izabrao najdrastičnije. Zbog toga protiv komandira čete povedena je istraga i samo njegova prošlost, hrabrost, odanost pokretu i situacija u kojoj je to učinio spasili su ga od strijeljanja. Ostao je i dalje komandir čete i uskoro, 17/18. avgusta, u napadu na s. Lipovljane, i sam je poginuo.

Kako je bilo mnogo onih koji su izražavali želju da ratuju u svom kraju, na sve moguće načine ukazivalo se borcima da jedinice, kao što su brigade i divizije, ne mogu voditi rat iz perspektive svakog sela, nego idu tamo gdje su najpotrebnije. Preduzete su mjere da se u jedinicama, u što većoj mjeri, izvodi obuka sa pojedincima i manjim jedinicama, a onda i sa cjelokupnim bataljonima.

Pitanje rada sa jedinicama pokretalo se i ranije, ali se, gotovo nikad, nije sprovodilo u djelo. Gotovo sve je počinjalo i završavalo se strojevom Obukom, na vojničkom planu, a izučavanjem 1. i 2. glave Istorije SKPb, na političko-partijskom planu.

Taktička obuka se gotovo nikad nije izvodila (izuzetak su vježbe izvođene pred napad na Podravsku Slatinu). Istina, za njeno izvođenje i nisu postojale neke bolje mogućnosti i za to se niko ne može kriviti i činiti odgovornim.

Radi rješenja ovog problema preduzete su mjere da se pri Štabu brigade formira dopunski bataljon u kojem bi se prvo obučavali novopridošli borci, pa tek onda upućivali u borbene jedinice. Do realizacije ove odluke došlo je tek. pola godine kasnije.

Prišlo se formiranju i podoficirskih kurseva, gdje su glavni predavači bili članovi Štaba brigade. Ovi kursevi nisu dali neke naročite rezultate, jer su pokreti i borbe bili tako česti da se sa budućim podoficirima radilo neredovno i nedovoljno. Izdvojeni iz jedinica, gubili su u kondiciji, a i borbenost im je popuštala, te im je poslije povratka u jedinice bilo potrebno nekoliko borbi da se oslobode straha. Najbolji podoficiri i pojedini borci su izdvajani i slani u oficirske škole. Sa ovim školovanjem bio je sasvim drugi slučaj. Njihovim povratkom u jedinice osjetila se promjena kod njih. Stečenim znanjem koristile su se i jedinice.

Najveći nedostatak dotad, a i kasnije, bio je neizvođenje obuke u gađanju. Sa izuzetkom onih koji su služili bivšu jugoslovensku vojsku, ili su bili u domobranstvu, ostali su slabo gađali. Za izvođenje ove obuke nije nikad bilo ni nastavnika, ni potrebnih pomagala, a ni municije. Tako je najveći broj omladinaca, a posebno drugarica,

išao iz borbe u borbu nedovoljno obučen. Tek su, na licu mjesta, nakon mnogo ispaljenih metaka, ovladali tom vještinom. Na sreću, svaka jedinica je imala po nekoliko dobrih strijelaca, koji su tu vještinu stekli u ranijim borbama.

*Cačinci — 26. IV 1944.
Komandant i politički
komesar brigade Duka
Prilika i Duka Balenović*

Kako većina boraca nije htjela da se ukopava, u nižim jedinicama nije bilo ašovčića. Zbog toga su preduzete posebne mjere da se uvede, nošenje ašova i ašovčića. Preduzete su mjere da svaka desetina ima 3—5 ašovčića, ali u tome se nikad nije istrajalo. Do kraja rata ta mjera je ostala mjera na papiru. Po oslobođenim selima nalazili su se rasuti vojnički ašovi, ali se malo našlo onih koji su bili voljni da ašov zadjenu za pojas i nose sa sobom. Najčešće su to bili pomoćnici puškomitraljezaca, jer su oni najviše osjetili šta znači imati dobro iskopan rov. U ovome je brigada imala pozitivna iskustva. U više navrata zakloni su spasavali više ljudskih života, pa ipak je taj vojnički rekvizit bio i dalje potcejenjivan i zapostavljan.

Gotovo da nije bilo zamašnjih akcija koje nisu otkrivale slabosti u brzom uspostavljanju i održavanju veze. Cim bi se dokraja oslonili na kuhinje bataljona, ishrana je bila slaba. Ljudi su se teško oslobađali partizanskog na-

čina u održavanju veza i organizaciji ishrane. Uz to, borci ovih jedinica (veze i pozadine) bili su izvrgavani svakodnevnim šalama. Zbog toga su mnogi odbijali da idu u njih. Radije su ostajali u borbenim jedinicama. U ovim jedinicama zadržavali su se samo oni koji su po svojoj profesiji bili predodređeni za neku od tih jedinica (šifranti, mesari, kuvari i si.). Ipak, na insistiranje štabova i komandi, u narednom periodu učinjen je značajan napredak u popuni i jačanju jedinica veze. Brigada je uskoro dobila radio-stanicu i još neka nova sredstva veze, tako da je ovo pitanje poslije toga bilo dosta dobro riješeno. Iza toga vezisti će doživjeti mnoga priznanja i pohvale.

Isto tako, jedinice su neprekidno povećavale i broj porcija, tako da se nekoliko mjeseci kasnije ishrana mogla i na kazanima nesmetano obavljati.

Osiguranje napada 10. korpusu NOVJ na uporište u Narti i boravak u Moslavini

Naređenjem Štaba 10. korpusa od 23. maja 1944. godine, jedinice 28. divizije dobile su zadatak da obezbijede jedinicama 10. korpusa napad na uporište Nartu⁷ u kojoj se nalazila 3. bojna 4. gorskog zdruga, gdje se utvrdilo 450 neprijateljevih vojnika, od toga 230 domobrana, 170 žandarma i 50 Nijemaca.⁸ Uporište je napadala 1. brigada 33. divizije NOVJ.

Nekoliko dana ranije, dijelovi 28. divizije i 10. korpusa izvršili su neuspjeli napad na oko 300 ustaša u s. Kloštar Ivaniću (kod Ivanić-grada) a 21/22. maja između s. Sv. Ivan Zabno i Križevaca, te između Prikraja i Gradeca (na pruzi Zagreb — Križevci), porušili 4 mosta i prugu na 275 mjesta, tako da je saobraćaj prekinut nekoliko dana.

Dok su 17. i 21. brigada obezbjeđivale položaje od pravca Bjelovara, gdje se nalazilo preko 5.000 neprijate-

⁷ Zapovijest Štaba 10. korpusa od 23. maja 1944. godine, Arhiv VII, reg. br. 16-2, k. 551.

⁸ U Narti se tada nalazila 3. bojna 4. gorske pukovnije, Arhiv VII, reg. br. 21/7-1, k. 108.

ljevih vojnika, od pravca Hercegovca i Garešnice tu ulogu je imala Brodska brigada, koja je na liniji: s. Šimljanića, k. 182 — Srednje brdo — k. 164, sa isturenim dijelovima prema Gradini, Krnjači i k. 187, a sa izviđačkim dijelovima prema Dišniku, položaje posjela na vrijeme. To je učinila i 17. brigada, dok je 21. brigada zakasnila. To joj se osvetilo. Napadnuta je, a da ni vatreni sistem nije organizovala. Na položajima se ipak održala, ali je imala 4 mrtva i 23 ranjena, i već oko 14 časova se morala povući.

Neposredno poslije povlačenja ove brigade posada iz Narte se spojila sa snagama koje su nadirale iz Bjelovara.

Cilj napada na Nartu ovog puta nije postignut. Jedinice su se morale povući prije nego što je izvršen zadatak. Za cijelo vrijeme borbe Brodska brigada je ostala neangažovana. Na njene položaje neprijatelj nije naišao, te se i ona u prvim poslijepodnevim časovima povukla sa položaja i vratila u s. Veliku Pisanicu.

Prije boravka u Velikoj Pisanici, brigada nikad nije imala mogućnost da duže vremena provede u jednom selu. Uz to, Pisanica je bila vrlo bogata. Ovdje se rat, što se tiče namirnica, gotovo nije osjećao. Kompletna brigada raspoređena je u kućama gdje su borci odlično primljeni i isto tako hranjeni. Bilo je svega. U nekim domaćinstvima kuhinjski stolovi se nikad nisu raspremali. Na njima je uvijek bilo dovoljno jela i objedu se pristupalo onda kad je ko osjetio glad. Vina i rakije takođe je bilo, ali u Pisanici nije zabilježen nijedan slučaj pijanstva. Svi borci su bili svjesni svog prisustva u ovom dijelu Hrvatske, gdje je neprijateljeva propaganda bila još jaka. Slobodnog vremena je bilo dovoljno i ono se koristilo za izučavanje istorije SKP(b), upoznavanje vojnopolitičke situacije, a posebno mjesta i uloge Crvene armije, koja je upravo tih dana bilježila nove pobjede i vršila pripreme za novu ofanzivu. Posebno mjesto u političkoj nastavi pridavano je izdajničkoj ulozi dr Vlatka Mačeka i vodstva HSS. Ovo pitanje je obrađivano putem različitih formi rada sa težnjom da se o tome razgovara i sa mještanima da im se Maček i vodstvo HSS prikažu u pravoj svjetlosti. Uskoro u jedinice su počeli da pristižu i novi borci iz ovog kraja.

Pa ipak, najviše je dolazilo iz onih mjesta u kojima su bila neprijateljeva uporišta.

Za vrijeme boravaka u Velikoj Pisanici oživio je i kulturno-prosvjetni rad. Uvježbavani su skečevi, jednočinke, recitacije, a poslije večere su četni horovi spontano davali svojevrstne priredbe, koje su se obično završavale izdvajanjem manjih grupa, sastavljenih od najboljih pjevača, koji su išli od kuće do kuće, otpjevali pokoju pjesmu, popričali sa domaćinom i borcima smještenim u toj kući, pa odlazili dalje.

Tih dana mnogo su se izučavale Odluke Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a i ranije odluke AVNOJ-a. Preko usmenih novina, koje su se držale u bataljonima, pokrenute su mnoge nove i obnovljene stare teme.

Međunarodna i unutrašnja situacija u priličnoj mjeri je iskorištena za podizanje borbene čvrstine i odlučnosti kod boraca. Kulturno-prosvjetni rad tih dana je poprimio bolje i ozbiljnije forme i pokazao osjetan napredak. Stvoreni su kulturno-prosvjetni odbori u svim jedinicama. Redovno su izlazile četne novine, a u bataljonima i zidne. Neke ćete, naročito samostalne, izdavale su svoje zidne novine.

Obaviješten o aktivnosti Čerkeza na cesti Gradec — Sv. Ivan Zabno, Stab brigade uputio je 1. bataljon i Jurišnu četu i top 76 mm na položaje oko sela: St. Glog, Haganj i Srpska Kapela. Čerkezi su očekivani iz Gradeca i Vrbovca. S ovim snagama, dva dana ranije, sukobila se 21. brigada. Kako do 17 časova nije niko naišao, jedinice su počele s pripremama za povlačenje, ali je tada objavljena vijest o iskrcavanju zapadnih saveznika u Normandiji (Francuska), nakon čega je došlo do spontanog veselja u kome su svi borci učestvovali. Artiljerci su svoje raspoloženje ispoljili na taj način što su ispalili dvije granate na ustaško uporište u s. Sv. Ivan Zabno. Sa ovih položaja 1. bataljon se uputio u s. Mali Markovac, u kome su mještani, neposredno prije toga, spasili našu patrolu koja je u selo naišla u momentu kad su u njemu bile ustaše, koje su se, opet, razbježale istog trenutka kad su osjetile da u selo ulazi bataljon. Iz sela Mali Markovac, bataljon je otišao u s. Kabal, u kome većinom žive Mađari, gdje je održao miting i vratio se u sastav brigade.

U zidnim novinama, koje su tih dana izlazile, pisalo se o stanju na drugim frontovima i novoj ofanzivi Crvene armije. Ipak, najviše se pisalo o otvaranju drugog fronta na obalama Francuske Normandije. Tog dana, 6. juna, sa britanskih ostrva, öko 5.000 ratnih i desantnih brodova i preko 13.000 borbenih i transportnih aviona, (ukupno 36 divizija) otpočeli su sa prebacivanjem preko Lamanša. Time je počelo rušenje Hitlerovog »Atlantskog bedema«. Vojnici zapadnih saveznika su već prvog dana uspostavili dva mostobrana, čime je obezbeđen dalji dolazak trupa sa Britanskih ostrva. Na taj način je stvoren drugi front, koji je tih dana bio predmet dugih diskusija.

3. vod 3. čete 3. bataljona u Trokutu, poslije povlačenja iz Slavonije, maj 1944.

Otvaranje drugog fronta i novozapočeta ofanziva Crvene armije, te uspjesi NOVJ nudili su teme za razgovore sa narodom. Pored mitinga, češće su održavani zborovi koje su seljaci masovnije posjećivali nego ranije. Tih dana se osjećalo vedro raspoloženje, koje nije popuštalo ni za vrijeme povremenih vježbi koje su se izvodile u okviru četa, a koje borci nikako nisu voljeli.

Tih dana se živjelo gotovo mirnodopskim životom. Da ustaše nisu tu i tamo izlazile iz obližnjih uporišta, uglavnom u izviđačke akcije, ne bi se ni znalo da rat

još traje. Među borcima, a i rukovodiocima ovladalo je raspoloženje.

Prvih dana boravka u Velikoj Pisanici desilo se nešto zanimljivo. U razgovorima sa seljacima borci su pričali o velikim borbama za vrijeme ofanzive na Ravnoj gori. Pričalo se i o ranjenicima, kojih je bilo mnogo, naglašavalo se da nijedna bolnica nije otkrivena, što je seljacima dalo ideju da izvrše sabirnu akciju u suvim kolačima. Uskoro su se pred Štabom brigade zaustavila dvojica kola puna kolača. Poslije dva dana svi ti kolači bili su u bolnici na Ravnoj gori.

Kako su sve jedinice imale za tadašnje prilike dobar smještaj, Štab divizije je početkom juna organizovao brigadno takmičenje. Ono se sastojalo od 14 tačaka. Takmičilo se u svim djelatnostima koje su se mogle odvijati u tim ratnim danima. Najjači akcenat je dat na vojna, odnosno borbena djestva, a i na one aktivnosti koje jedinicama daju spremnost i veću borbenu gotovost.

Takmičenje je trebalo da traje od 4. juna do 10. jula 1944. godine.

Štabovi brigada su organizovali takmičenje između bataljona, a bataljoni između četa. Trebalo je da se ide dalje i da čete organizuju takmičenja među vodovima, desetinama, borcima. . .

Kako su komande četa zatajile, već na početku takmičenja mogao se sagledati i njegov kraj. U većini četa i vodova ono se nije rasplamsalo i, na kraju, sumirajući rezultate, bilo je jasno da od dobre ideje viših štabova nije ostalo ništa.

Sedmog juna, umjesto Duke Balenovića, koji je otišao na novu dužnost, za novog komesara Brodske brigade došao je Ivan Krmpotić, koji je dotad bio u 17. brigadi. Smjena je izvršena u s. Srpska Kamenica.

Likvidacija uporišta u Velikom Grđevcu i odlazak na Kalnik

Poslije neuspjeha jedinica 10. korpusa u borbama za Nartu i Sveto Trojstvo, u kojima su učestvovala i jedinice 28. divizije, sve jedinice su izvršile analizu neuspjelih ak-

cija i popunu u municiji i sprovele potrebne pripreme za naredne borbe.

Na slijedeću borbu nije se dugo čekalo. Ovog puta uloge su se izmijenile. Dvadeset osma divizija trebalo je da likvidira uporišta u Velikom Grđevcu,⁹ a jedinice 10. korpusa (33. divizija) da vrše osiguranje od Hercegovca i Garešnice. To isto su činile 17. brigada i Brodska brigada. Prva je osiguravala napad od pravca iz Daruvara i Velikih Zdenaca. Jedan bataljon Brodske brigade određen je u divizijsku rezervu, ali ni ovog puta do borbe nije došlo, jer na njene položaje nije niko naišao, izuzimajući bje-gunce iz Velikog Grđevca. Među sedam uhvaćenih bio je i zapovjednik Velikog Grđevca poručnik Delač. Međutim, dvojica poznatih ustaša, Jakopović i Milan Udbinac, uspjeli su pobjeći.

Napad na uporište izvršen je 12/13. juna, a počeo je oko ponoći. Nakon osmočasovne borbe, uporište je likvi-dirano,¹⁰ i s. Veliki Grđevac je oslobođen. Ubijen je 101 domobran, a zarobljeno 107 domobrana. Dvadeset prva je imala 14 mrtvih i 27 ranjenih. Iste noći likvidirana je i straža koja se nalazila u zgradi željezničke stanice.

Dok su jedinice 28. divizije bile zauzete oko ovih borbi, domobrani i ustaše su ušli u Veliku Pisanicu i otpočeli sa organizovanjem odbrane. U ovom ih je spriječila 21. brigada, koja je dan kasnije upala u Veliku Pisanicu i rastjerala ih. Istog dana to je učinila i 17. brigada sa posadom u Severinu (kod Bjelovara). Tom prilikom ove dve brigade su zaplijenile: 1 mitraljez, 9 puškomitraljeza, 12 pušaka, 120.000 metaka i nekoliko kola druge ratne spre-me. Ubijeno je 9 i zarobljeno 100 domobrana i ustaša.

Poslije likvidacije uporišta u Velikom Grđevcu bri-gada se jedno vrijeme zadržala na Bilo-gori i spriječavala ispad neprijateljevih snaga na slobodnu teritoriju. Đurđenovac, Virje, Novi Grad i Koprivnica bili su u to vrije-me jaka uporišta ustaša. U njima su se nalazile ustaše

⁹ Zbornik, t. V, knj. 28, dok. 62, str. 291.

¹⁰ U bojnoj relaciji Prvog zbornog područja o tome piše: »Ja-če komunističke snage napale su uporište 1. gorskog zdruga Grđe-vac i zauzele ga, a istodobno su sa 1 brigadom zatvorili i šumu Lipovac...« Arhiv VII, reg. br. 6/1-24, k. 58.

Crne legije na čelu sa Jurom Bobanom. Pošto je osujetila nekoliko slabijih ispada, brigada se prebacila preko pruge Bjelovar — Kloštar i posjela položaje u vinogradima oko sela: Budrovac, Cepelovac, Hampovice i Šemovci. Na ovim položajima bilo je mirno za sve jedinice izuzev za 1. bataljon, koji je intervenisao idućeg dana, i to u Hudovijanima, jer su ustaše u to selo uputile jednu svoju četu radi pljačke. Istog dana brigada se prebacila na prugu Križevci — Koprivnica i zadržala u rejonu Carevdar — Lepovina — Mučna Rijeka. Tu ostaje samo do noći i opet vrši pokret. Ovog puta cilj su istočne padine Kalnika, gdje je krenula cijela brigada koja se po dolasku smješta u sela: Veliki Poganac, Veliki Gradičani i Radeijevo. Ovdje brigada ostaje nepuna dva dana. Petog jula prelazi željezničku prugu i kod s. Sokolova vraća se u Bilo-goru. U s. Gornje Sredice brigada je bombardovana, ali veće štete nije bilo, a već idućeg dana odbila je jači napad ustaša iz Đurđevca i Novog Grada Podravskog. Tom prilikom poginuo je Andra Kovačević, borac iz 1. bataljona.

Dok su jedinice brigade i divizije bile odsutne, jače snage neprijatelja prodrle su u Veliki Grđevac i u njemu uspostavile svoje uporište. Poslije povratka sa Kalnika za borce Brodske brigade ponovo su nastali dani odmaranja, sređivanja i pojačanog partijsko-političkog i kulturno-prosvjetnog rada. Hrana je i dalje bila dobra i borci su je imali dovoljno. Nekoliko posnih dana na Kalniku brzo je zaboravljeno, ali se kod boraca sve više osjećala nostalgija za Slavonijom. Ovo je naročito došlo do izražaja u vrijeme boravka na Kalniku, gdje se gotovo gladovalo, a ni smještaj nije bio zadovoljavajući.

U jedinicama se osjećao nedostatak jačih okršaja i borci su sve češće izražavali želju za nekom ozbiljnom borbom, jer od Ravne gore brigada gotovo i da nije imala ozbiljniji susret sa neprijateljem. Osim kratkog okršaja u šumi Zdenački gaj i nekoliko manjih čarki, koje nisu vrijedne ni pomena, brigada je bez borbe bila dva mjeseca. U toku cijelog juna u njoj niko nije ranjen niti je poginuo.

Zelja boraca nije se ispunila ni prvih dana mjeseca jula, kada je 28. divizija napala Ludbreg. Kao i godinu

dana ranije, uporište je napadala 17. brigada. Tada ga je oslobodila za svega 8 sati borbe. Ovog puta napad se završio tragično. Naime, 5/6. jula jedinice 17. brigade napale su Ludbreg koji je branilo 750 ustaša. Poslije vrlo oštrem borbe, uz vlastite gubitke od 99 mrtvih i 66 nestalih boraca, jedinice 17. brigade su se povukle. Poginuo je i komandant 3. bataljona Mojica Birta Zec, narodni heroj.¹¹

Brodaska brigada ni tada nije dobila priliku da se oprobala na ovom dijelu Hrvatske, nego je sa područja Koprivnice, gdje je držala položaj, prebačena na sektor istočno od Bjelovara.

Poslije povratka na ovo područje, brigada se prvo smjestila u s. Sandrovac, a onda u s. Bednik, Lisovac i Veliku Pisanicu. U ovim selima jedinice brigade živjele su gotovo kasarskim načinom života, s tom razlikom što su umjesto kasarni za smještaj služili štagljevi i kuće, a jedan dio se smjestio i u zgradi osnovne škole u s. Bednik. Hranilo se na kazanu. Prijepodne se izvodila vojna obuka, poslije toga čistilo oružje, a s vremena na vrijeme takmičilo u sklapanju i rasklapanju puškomitraljeza — najviše zavezanih očiju. Vrijeme poslije ručka ostavljeno je za ostale aktivnosti.

U ovim selima brigada je ostala nekoliko dana. Tu je stigla pošta iz Slavonije. Poslije gotovo tri mjeseca pojedinci su saznali novije vijesti iz svoga kraja. S ovom poštom stigao je i izvod iz Naredbe o unapređenju Tuna Stegića, komandanta 1. bataljona u čin poručnika. Bila je to radosna vijest za sve borce u bataljonu.

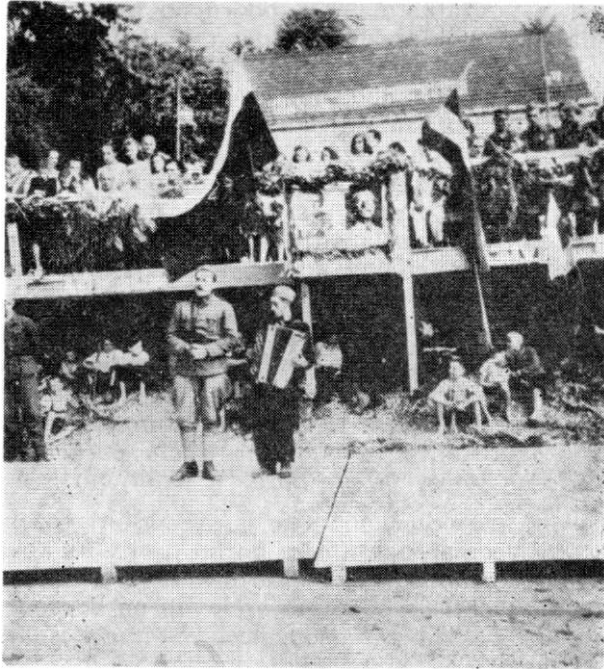
U ovom periodu u jedinice je sve više dovoženo ručnih bacača, veoma podesnih za borbu protiv tenkova. Ove bacače borci su prvo zvali »kurdi-vardi«, a onda »Džon Bui«. ¹² Ovi bacači su povoljno djelovali na borbeni moral boraca i ulijevali im samopouzdanje u situacijama kad se moglo računati da će neprijatelj upotrijebiti i tenkove. Pored bacača, stiglo je dosta automata, puškomitraljeza, bombi, odjeće i obuće.

¹¹ Izvještaj štaba 10. korpusa od 5. VIII 1944. godine, Zbornik, t. V, knj. 31, dok. 17, str. 94—95.

¹² Džon Bui, šaljivi naziv za tipičnog Engleza.

U isto vrijeme u štabu divizije već su se vršile pripreme za njen odlazak u Srbiju.¹³ To je bio zadatak koji je pred nju postavio Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

Vrijeme provedeno u mirovanju, bez većih borbi i napornih marševa, sve jedinice divizije su dobro iskoristile. Pored mnogobrojnih časova političkog¹⁴ rada i djelovanja u narodu, veliki napredak je učinjen i u kulturno-prosvjetnoj aktivnosti. U tom periodu jedinice su najbolje stajale. Ni prije, ni poslije toga stanje kulturno-prosvjetnog rada nije bilo tako dobro. Pored zidnih no-

Sa priredbe boraca Brodske brigade

¹³ Dvadeset prva brigada prešla u Bosnu, na Motajicu, noću 23/24. jula, a 17. brigada i Brodska brigada 13/14. septembra.

¹⁴ Izvještaj Štaba 28. divizije od 13. VII 1944. godine, Zbornik, t. V, knj. 30, dok. 40, str. 209—214.

vina, mnoge čete su bile u stanju da organizuju usmene novine, a u nekima su izdavane i džepne novine. Na ovom planu je bilo mnogo interesantnih rješenja i puno snalažljivosti. Umjesto pogodnih tabli, neke čete koristile su se zidovima, a u nedostatku papira za pisanje dobro je dolazio i pakpapir. Svako je nastojao da što više i ljepše ukrasi svoje novine i na taj način Skrene na njih pažnju.

Jednočinke i skečevi su bili najslabija strana ove dje-latnosti. Sve se svodilo na iste tekstove, a ni podesnih »glumaca« nije bilo. Pa ipak, pri izvođenju skečeva ili jednočinki bilo je toliko uživanja i neposrednosti, da su gledaoci obično zadovoljni napuštali priprede.

Intenzivno se radilo na opismenjavanju nepismenih a nije se zaboravilo ni na sportske aktivnosti.

Takav rad u ovom periodu dao je dosta pozitivnih rezultata. Pa ipak, mirovanje i nedostatak okršaja uljul-kivao je jedinice. U razgovorima s borcima moglo se zaključiti da priželjkuju borbe, prije svega pobjede. U isto vrijeme oni su žalili za Pisanicom, iako su se, zvuči po-malo čudno, teško navikli na tako bogat život kao što su ga u tom selu imali.

Borba kod Severina

Dva bataljona njemačkih vojnika, u pratnji 3 tenka, dva brdska topa i četiri minobacača, krenuli su 16. jula iz Bjelovara u pravcu sela gdje su se nalazile jedinice 28. i 32. divizije. Kako su se na ovom pravcu, u najvećem broju, nalazile jedinice 32. divizije, one su i preuzele glavni teret borbe. Za ovu borbu 28. divizija¹⁵ je imala zadatak da u momentu prihvatanja borbe od jedinice 32. divizije zatvori odstupnicu neprijatelju i spriječi mu povratak u Bjelovar. Brodska brigada je imala zadatak da u momentu prihvatanja borbe od jedinica brigade »Braća Radić«, Nijemce napadne s boka, razbije ih i natjera na povlačenje.

¹⁵ Ona je dejstvovala na teritoriji 10. korpusa od 6. maja do polovine jula 1944. godine. Zbornik, t. V, knj. 27, dok. 34, te knj. 29, dok. 40.

Borci Brodske brigade su bili smješteni u s. Bedniku, a naređenje ih je zateklo na doručku. Vijest da se ide u borbu radosno je dočekan. Već nakon nekoliko minuta, poslije prijema naređenja, bataljoni su krenuli. Na putu koji je vodio u njive, na kojima su izrasli kukuruzi i pšenica, sve je vrilo. Poslije napuštanja seoskog puta, formirale su se četne kolone, da bi se, poslije stotinjak metara, razvile u streljačke strojeve. Bez ikakvog izviđanja i ispitivanja situacije na strani neprijatelja, bataljoni su nalijetali na njega i odmah se našli u borbi, iako je bilo naređeno da se neprijatelj napadne tek nakon izvršenog napada brigade »Braća Radić« (32. divizija). To niko nije poštovao i već otpočeta borba se razvila do usijanja. U prvi mah najviše uspjeha imao je 1. bataljon. Borci ovog bataljona su izvršili juriš iz pokreta i odmah, u prvom naletu, potisnuli Nijemce prema cesti. Dotada se nije ni znalo sa kakvim snagama neprijatelj nastupa. Mitraljeska vatra sa ceste zaustavila je brigadu, a najjaču vatru pretrpio je 1. bataljon.

Prve žrtve u bataljonu bile su i najteže. Već u prvom naletu bataljon je ostao bez komandanta Antuna Stegića Tune i njegovog zamjenika Maksima Štrbe Makse, koji je u bataljon došao nekoliko dana ranije. U 3. četi ovog bataljona poginuo je zamjenik komandira čete Grujo Mišković iz Čepina, komandir 2. voda Mate Starčević iz s. Sapci kod Slavenskog Broda, mitraljezac Ilija Aračić iz s. Trnave i Jozo Štrbac iz Lužana kod Slavenskog Broda. Na putu ka Bilo-gori umro je Aleksa Drlje, mitraljezac iz 1. čete 1. bataljona, kome je mitraljeski rafal sasjekao obe noge.

Pri odbijanju prvog protivnapada poginula su još trojica boraca: Vaso Kukić i Mijo Klajić iz 1. bataljona, Mitar Indić iz 3. bataljona. Pao je i komesar čete Miloš Vuković, a vodnik Adam Perković teško je ranjen. Da ne bi živ pao neprijatelju u ruke sam se ubio. Aktivirao je ručnu bombu, stavio je pod stomak i brigada je izgubila jednog od svojih najboljih boraca. Zajedno sa još dva borca pao je i vodnik Nikola Venšković.

U ovoj borbi 1. i 3. bataljon Brodske brigade imali su 16 mrtvih, a 17 ranjenih. Od zadobijenih rana idućeg dana je izdahnula i Mara Lukić, bolničarka 2. čete 1. ba-

taljona. U ovoj borbi ona je prvo ranjena u nogu, ali je i dalje pomagala u izvlačenju ranjenika. Izvlačeći ranjenog Josipa Ajčić, iz Valpova, oboje su zahvaćeni mitraljeskim rafalom i zadobili nove rane, od kojih su ubrzo podlegli. Posmrtno su odlikovani ordenom za hrabrost. Istim ordenom posmrtno su odlikovani Nikola Borčić i Srboje Damjanović, komandiri četa, Mato Bobanac, vodnik, Nemanja Lazić, desetar, i Mile Priča, borac.

Komandant bataljona Antun Stegić i Maksim Strbo Makso odlikovani su partizanskom zvijezdom III reda.

Kad se očekivao drugi juriš neprijatelja, on je počeo da odstupa, jer ga je s boka napala brigada »Braća Radić«. Na žalost, jedinice koje su imale zadatak da izvrše presijecanje odstupnice, nisu to učinile na vrijeme i neprijatelj se sa velikim brojem mrtvih (45) i ranjenih (53) uspio izvući iz borbe i vratiti u Bjelovar.

Idićeg dana bataljoni su sahranili mrtve. Komesar 1. bataljona Stevo Pravdić oprostio se od mrtvih drugova — Tune Stegića i Makse Štrbe, Gruje Miškovića, zamjenika komandira 3. čete, vodnika Mate, Adama i još 10 boraca. Ispred boraca bataljona on se zakleo da će ih njihovi drugovi osvetiti i da će nastaviti njihov put do konačne pobjede. Bila je to tužna slika. Postrojeni iznad svježih humki, borci su plakali i nijemo se opraštali od drugova. Od mještana s. Bednika niko nije bio. Ni počasni plotuni nisu ispaljeni. Municija, koja bi se tom prilikom utrošila, a u kojoj je brigada ponovo oskudijevala, sačuvana je da se upotrijebi protiv neprijatelja.

Slična sahrana održana je i u 3. bataljonu. Dok je komesar Stevo Pravdić govorio, borci su uzimali nove obaveze i zaricali se da će istrajati na svijetlim tradicijama revolucije. U očima mnogih iskrile su se suze. Oni ih nisu krili, a ni brisali. Tunu, Maksu, Adama, Gruju, Matu . . . volio je cio bataljon.

I ranije je brigada imala teških trenutaka. Ginuli su i ostajali na bojištu mladići i djevojke, a mi često nismo bili toga svjesni. Tražika rata postala nam je svima jasnija i upečatljivija, jer su nam pali najbliži, najvoljeniji. Svaki pojedinac ovog puta razotkrio je ličnu tragediju i u njemu ostaje mučan osjećaj . . . Sigurno je, Severin se,

u sjećanju preživjelih boraca Brodske brigade, nikad neće zaboraviti. To je bio nenadoknadiivi gubitak. Ranjenom bataljonu biće potrebno puno vremena da se oporavi i izliječi. Novi borci će popuniti upražnjena mjesta, ali to još uvijek ne znači sve, i to nije dovoljno. Samo nove borbe, a s njima i uspjesi, donekle će izliječiti rane i povratiti samopouzdanje koje je bataljon imao.

U 1. bataljonu tog jutra kuvari nisu ni doručak spremili. Niko nije htio da izostane sa oproštaja od mrtvih drugova. Na doručak, uostalom, niko nije ni mislio. Poslije sahrane, bataljon se postrojio i krenuo preko s. Bobinac u Bilo-goru. Iza njih, sjedinjeni u zajedničkoj grobnici, ostali su drug do druga, Hrvat do Srbina, Antun i Mate do Maksima i Gruje. Poslije izlaska iz sela mještani s. Bednik okupili su se oko grobova i bolje uredili grobnicu, na kojoj je tih dana posađeno i cvijeće. Brigada više nikad nije imala priliku da dođe u ove krajeve i obiđe grobove svojih drugova. Nekoliko dana kasnije borci 1. bataljona saznali su za još jednu tužnu vijest. Brat Gruje Miškovića, borac Osječke brigade, pao je u istom danu kad i Grujo. Pala su dva brata iz Čepina gotovo u isto vrijeme. Jedan nije saznao za sudbinu drugog.¹⁶

Noću 16/17. jula brigada izlazi na položaje prema Grubišnom Polju i obezbjeđuje omladinske radne brigade da nesmetano obavljaju kosidbu žita, a već idućeg dana se prebacuju u sela Bastaji i Koreničani.

U korpusnoj rezervi

Prve dane poslije borbe kod Severina brigada je provodila u stalnim, ali kratkim marševima. Svaki dan u drugom selu. Dolaskom u s. Šibenik dobila je nova engleska odijela i nešto obuće. Poslije toga u njoj nije bilo bosih i pocijepanih. Stalni pokreti unekoliko su potiskivali turobna raspoloženja, ali je nedostajalo akcija.

U 1. bataljonu, umjesto palog komandanta Stegića, postavljen je Nikola Petrović Pobjeda, a umjesto Štrbe,

¹⁶ Izvještaj Štaba Brodske brigade, Arhiv VII, reg. br. 12-2. k. 1124.

kapetan Antun Fajdić Tuna, najstariji komunista u brigadi.

Posljednjeg dana mjeseca jula brigada je ponovo prešla u Slavoniju.¹⁷ Poslije 15 dana prvi put je spontano odjeknula pjesma. Istog dana brigada je dobila naređenje da se prebaci u blizinu Badljevine, kod Daruvara. Selo Badljevinu napadala je Osječka brigada, a 4. bataljon Brodske brigade, Čehoslovačka brigada i Posavski odred određeni su za osiguranje napada od uporišta u Pakracu. Osiguranje od Daruvara vršila je 17. brigada. Ona je u vrijeme napada na Badljevinu vršila demonstrativni napad na uporište u Daruvaru.

Brodska brigada, bez jednog bataljona, nalazila se u korpusnoj rezervi.

Napad na Badljevinu izvršen je 2. avgusta. Poslije tročasovne borbe neprijatelj je bio savladan. Na poprištu borbe ostavio je 41 mrtvog, 75 ranjenih i 18 zarobljenih vojnika.¹⁸

Četvrti bataljon Brodske brigade, koji je držao osiguranje od Pđkraca, vodio je borbu sa lijevom pobočnicom neprijateljeve kolone, koja je iz Pakraca pokušala da preko s. Batinjani prodre u uporište Badljevina i pomogne opkoljenima u ovom selu. Sa položaja koje je posjeo na Kućerinama, 8 km sjeverozapadno od Pakraca, bataljon je na juriš razbio lijevu pobočnicu, ubio dvojicu, a zarobio jednog neprijateljevog vojnika.

Brodska brigada, kao korpusna rezerva, nije upotrijebljena. Poslije ručka u s. Orašju,¹⁹ brigada je prešla u s. Vukovje i Gornju i Donju Vrijesku.

Boravak u Batinjanima iskorišten je za sređivanje i popunu brigade. Održavani su partijski i skojevski sastanci, na kojima se najviše diskutovalo o perspektivama rata. Od političkih događaja glavna tema razgovora bio

¹⁷ Svaki povratak u Slavoniju, a posebno na planinu Dilj, izazivao je kod boraca i rukovodilaca oduševljenje. Išli su oni svugdje — gdje se to od njih zahtjevalo — ali Slavoniju i Dilj, odnosno sela rasuta u trouglu Slavonki Brod — Našice — Đakovo, su najviše voljeli.

¹⁸ Bili su to vojnici iz 4. gorskog zdruga.

¹⁹ Zapovjest Štaba 6. korpusa od 30. VII 1944. godine, Zbornik, t. V, knj. 30, dok. 102, str. 567.

je Sporazum između predsjednika NKOJ-a Josipa Broza Tita i predsjednika izbjegličke vlade, Kraljevine Jugoslavije, Ivana Šubašića, koji je 16. juna potpisan na ostrvu Visu.²⁰

Dvadeset šestog jula, saveznička avijacija je bombardovala prugu Beograd — Zagreb i neprijateljeve transporte kod željezničkih stanica: Banova Jaruga, Lipovljani, Rajić i Popovača. Uništeno je 12 lokomotiva i više desetina vagona. Nekoliko dana kasnije bombardovan je Bosanski i Slavonski Brod. U Slavonskom i Bosanskom Brodu bilo je 60 mrtvih i isto toliko ranjenih lica. Bombardovanje pruge i neprijateljskih transporta unosilo je posebno raspoloženje među borce.

Na raspoloženje boraca jako je uticala saveznička transportna avijacija, koja je dolijetala na aerodrom u Voćinu sa tovarima odjeće, oružja i sanitetskog materijala. Gotovo da se svaki borac s nečim ponovio, a sve češće su se u jedinicama sretali i ručni protivtenkovski bestrzajni bacači.

U to vrijeme ustaški i njemački propagandisti uveliko su prenosili Gebelsovu poruku o tome da je nužno izvršiti mobilizaciju svih ljudskih i materijalnih rezervi radi nanošenja posljednjeg udarca »Crvenoj nemani«. Ustaški emisari su na ovom intenzivno radili. Njihova aktivnost se najviše osjećala u Podravini, ali je bila značajna i na sektoru kojim je krstarila 28. divizija. Zbog toga su terenski radnici, komunisti, skojevci i članovi antifašističkih organizacija imali pune ruke posla, a u tome su im pomagale jedinice divizije, a sve radi toga da se preduhitri neprijatelj i izvrši mobilizacija novih boraca. U ovome je najviše uspjeha imao Podravski odred koji je ojačao na 200 boraca. Popuna 28. divizije izvršena je tih dana do nivoa koji je postavio Glavni štab Hrvatske, a vršena je na račun odreda i komandi područja. Pored popune jedinica, potpuno je oformljen i popunjen i dopunski bataljon divizije.

Pored toga, svi naponi jedinica 28. divizije, pa i 6. korpusa, usmjereni su na izvlačenje žita iz neoslobođenih

²⁰ Pismo komesara 28. divizije od 10. VII 1944. godine, Arhiv VII, br. 21-1/2, k. 482.

i poluoslobodjenih krajeva i njegovo prebacivanje u Liku. Radi toga je izvršena blokada nekih uporišta, a neka su iz noći u noć napadana. Kolone seljačkih kola, uz osiguranje jedinica korpusa, svake noći su prevozile velike količine žita u pasivne krajeve i na taj način onemogućile ustaške emisare u njihovoj težnji da se žito prikupi za Hitlerovu vojsku.

U tom periodu u Slavoniju su se prebacile i neke vojvođanske jedinice. One su to učinile zbog jakog pritiska neprijatelja na njihovu teritoriju. Sa Vojvođanskom brigadom prebacio se i Bosutski NOP odred, Majevički NOP odred, nekoliko stotina nenaoružanih boraca i veći broj političkih radnika, uglavnom sa teritorije Srema. U selima u kojima su krstarile jedinice divizije nalazili su se odbjegli domobrani, koji nisu imali namjeru da se vraćaju u domobranske jedinice, pa se izvjestan broj priključio 28. diviziji.

Na sektoru Vukovje — Vrijeska, brigada se nalazila već peti dan. Jače osiguranje davano je samo iz pravca Daruvara. Na ivici s. Batinjana neprekidno su se smjenjivale čete²¹ 1. bataljona, koje su držale osiguranje. Sedmog avgusta osiguranje je davala 3. četa 1. bataljona. U toku noći ona se osiguravala predstražama, a u zoru je uputila patrolu u pravcu Daruvara.

Tog jutra, na udaljenosti 2—3 km od s. Batinjani, patrola je naišla na 300 domobrana 4. gorskog zdruga. Umjesto da otvori vatru na njih i da se povuče, ona se vratila, i to vrlo sporo, tako da je neprijatelj, gotovo na njenim leđima, upao na položaje čete i prosto je pregazio. Bili su to, u stvari, dobrovoljci, koji su se za ovaj zadatak sami prijavili. Njih 300²² je učinilo takav silovit nalet da

²¹ Noću, uoči napada, jedan borac iz 1. bataljona pobjegao je neprijatelju i odao položaje jedinice 3. čete, što je neprijatelju dalo povoda da ujutru izvrši napad.

²² Prema izvještaju Štaba 6. korpusa, Zbornik, t. V, knj. 3(1, dok. br. 100, str. 539, bila je to 2. satnija 4. gorskog zdruga. Međutim, to nije tačno, bili su to domobrani — dobrovoljci za tu akciju iz cijelog uporišta, vojnici i oficiri.

bi se i bataljon, a ne četa, teško odupro. Bataljon je odmah krenuo u pomoć, ali je već u momentu polaska zakasnio. Od naoružanja najviše se dejsstvovalo bombama i noževima, a gotovo sav teret ponijela je samo jedna desetina koja je bila na samom putu. Ona je uglavnom i pretrpjela najveće gubitke. Tom prilikom četa je imala 5 mrtvih i 8 ranjenih, a domobrani 4 mrtva i 24 ranjena.²³ U četi, od 4 puškomitraljeza, dejsstvovala su samo dva, jer je jedan oštećen, a jedan se zaglavio te uopšte nije dejsstvovao iako je imao najbolji položaj za dejsstvo. U toj borbi poginuli su brat i sestra Bogić iz Banovaca kod Sida, koji su u brigadu stupili nekoliko dana ranije. Sestra Zagorka imala je svega 16 godina. Pošto nije izvučena, domobrani su joj mrtvoj odsjekli obe dojke i urezali petokraku. Od boraca iz čete odlično se držao puškomitraljezac Milan Dokić Braća.

Poslije neuspjeha u Batinjanima 1. bataljon odlazi u sastav brigade, a već sutradan kompletna brigada vrši marš pravcem: s. Potočani — Vrani Kamen, pa preko Gornjih Boraka spušta se u sela duž komunikacije Slavonska Požega — Pakrac. Tog dana sa Brodskom brigadom pokret je vršila i 17. brigada. Bio je to vrlo težak marš, koji je trajao cijelu noć i cijeli slijedeći dan do predveče. Cilj marša bio je izbijanje na cestu Slavonska Požega — Pakrac, jer je dan ranije primijećen pokret jedinica neprijatelja na tom pravcu. U to vrijeme na tom sektoru nije bilo naših jačih snaga, jer su obe divizije bile u rejonu Pakrac — Daruvar.

Kako niko nije naišao, brigada se odmah priprema za napad na uporište u s. Skenderovac, gdje se utvrdilo oko 300 neprijateljevih vojnika. Uoči napada na s. Skenderovac (10 km zapadno od Slavonske Požege) bataljoni su se premjestili u neposrednu blizinu sela, odakle su u 20,30 časova, 12. avgusta, izvršili napad.

Uporište je napao 2. bataljon, jedana četa 4. bataljona i Jurišna četa brigade. Napad je organizovan sa severne i severoistočne strane uporišta. Na pravcu od s. Brđana napadao je 2. bataljon, a preko s. Jakuplja četa

²³ Bojna relacija 1. zbornog područja, Arhiv VII, dok. br. 8/1-78, k. 58.

4. bataljona i Jurišna četa brigade. Obezbijeđenje napada vršila su 3 bataljona Brodske brigade i dva bataljona iz 17. brigade.

Na položaj je prvi izišao 1. bataljon Brodske brigade, čija je 1. četa zaposjela položaj na k. 206 u šumi Dubravnik, sve do njene ivice prema Slavonskoj Požegi. Od Požeške Lipe do k. 212 rasporedile su se ostale snage bataljona. Na položaje ovog bataljona nastavljali su se položaji 1. i 2. čete 3. bataljona. Ove čete, raspoređene od Emovskog Luga k. 212, pa skoro do s. D. Emovci, potpuno su zatvorile ovaj seoski put. Treća četa je raspoređena u s. Lipa, kao bataljonska rezerva.

Četvrti bataljon (bez jedne čete) utvrdio je na istočnoj ivici šume Lužnjak i sa osloncem na Orljavu zatvorio i taj pravac. Na položaje ovog bataljona nastavljali su se položaji 17. brigade koja je sa jednim bataljonom zatvarala glavnu cestu Slavonska Požega — Nova Gradiška. Pored kontrolisanja ove komunikacije, bataljoni 17. brigade imali su zadatak da spriječe izvlačenje neprijatelja iz uporišta s. Skenderovci. Obezbeđujući se iz pravca Slavonska Požega, 1. bataljon 17. brigade zauzeo je položaje na sastavu puteva Pakrac — Slavonska Požega i Nova Gradiška — Slavonska Požega. Čete 2. bataljona 17. brigade raspoređene su u šumi Cerik, te na taj način, sa ostalim jedinicama, zatvarale su sve pravce prema Skenderovcima.

Napad je otpočeo u zakazano vrijeme. Koristeći noć, jedinice 2. bataljona približile su se uporištu na kratko odstojanje i postigle potpuno iznenađenje. Ispred sela, iako je imao iskopane rovove, neprijatelj nije davao otpor, nego se odmah povukao u centar, gdje je namjeravao da pruži odsudan otpor.

Ulaskom u selo čete su prešle u energičan napad i poslije dva sata borbe Skenderovci su bili slobodni. Glavnu ulogu je odigrala Jurišna četa brigade. Ona je bez zaustavljanja prodrla u selo, izbacila jedan vod neprijateljevih vojnika iz jedne utvrđene zgrade i na taj način, odmah otpočeka, neprijatelju poremetila odbrambeni sistem. Sve ostalo išlo je lakše i zadatak, koji je pred brigadu postavljen, bio je izvršen. Ubijeno je 20 neprijate-

ljevih vojnika, a zarobljeno 15. Ostali su, koristeći noć, uspjeli da nađu prolaze i pobjegnu. Zaplijenjena su dva puškomitraljeza, 30 pušaka, 1 pištolj, 10.000 puščanih metaka, 19 ručnih bombi, 52 šinjela, 75 komada čebadi, 15 pari cipela, 35 ranaca i 20 odijela. Drugi bataljon i Jurišna četa imali su 2 mrtva i 8 ranjenih. U uporištu su zaplijenjene i četiri vršaće mašine, koje je posada namjeravala otpremiti u Slavonsku Požegu.

Kako se očekivao napad avijacije, brigada se slijedećeg dana sklonila u šumu u neposrednoj blizini Orljave i tu ostala cijeli dan, da bi ujutru krenula na još jedan naporan marš, koji je iz Požeške kotline, preko Psunja, vodio u sela Rogolji i Bobare (trokut: Banova Jaruga — Lipik — Novska).

Cilj ovog prebacivanja bio je obezbjeđenje transportovanja žita u Baniju. Glavni zadatak oko ovog transporta imala je 17. brigada. Ostale jedinice divizije rušile su pruge i vršile demonstrativne napade na Banovu Jarugu i Lipovljane da bi privukle pažnju na sebe.

Tih dana u Stab Brodske brigade došla su dva domobranska oficira iz uporišta Lipovljani, gdje su se nalazili dijelovi 3. posadne bojne. Njihov prijedlog je bio da brigada uđe u uporište, jer su, kako su to oni tvrdili, domobrani voljni da se odmah predaju, a oni su za noć između 17. i 18. avgusta imali znake raspoznavanja. Uzimajući sve to u obzir, Štab brigade je odlučio da se bez većih priprema sa manjim snagama, tu noć, Lipovljani napadnu. Domobranski oficiri, nat-poručnik Rudolf Šekulić i još jedan poručnik povelili su 2. bataljon i Jurišnu četvu kroz žičanu ogradu, uveli ih u rovove i krenuli u likvidaciju bunkera. Umjesto da to obave u tišini i bez upotrebe vatrenog oružja, služeći se znacima raspoznavanja i nastojeći da domobrane privole na predaju, borci Jurišne čete su ubili prvog stražara koji ih je pokušao zaustaviti. Na taj način uzbunjena je cijela posada.

Uvjereni da će sve ići lako i onako kako su to pretkazivali domobranski oficiri, jedinice su se pokobile i domobranima dale dovoljno vremena da se srede i pruže otpor. Uzaludna su bila nastojanja komandanta brigade Duke Prilike, koji je i sam ušao u žicu, da pokrene 1. ba-

taljon na juriš. Zbog jake vatre koju su domobrani otvorili, niko se nije pokretao. Kad je uvidio da napad neće uspjeti, komandant Prilika je naredno da se jedinice povuku.

Tom prilikom poginuo je komandir Jurišne čete Stevo Kuzmanović Golub i još jedan borac, a 5 je ranjeno. Među ranjenicima je i Vuković Dušan iz s. Čepinski Martinovci — bivši politički delegat odreda i jedan od najmlađih boraca. Tu noć ranjen je i komandant 1. bataljona Nikola Petrović Pobjeda²⁴ i komandant 3. bataljona Ivan Samardžija.²⁵ Neprijatelj je imao 3 mrtva, 8 ranjenih i 10 zarobljenih.²⁶

Slijedeće noći 18/19. augusta napad na s. Lipovljane je ponovljen. Ovog puta Lipovljani su oslobođeni, a tom prilikom ranjen je komandir 1. čete 1. bataljona Jozo Karakaš i zamjenik komandira Jurišne čete.

Za vrijeme borbe u Lipovljanima, dijelovi 1. i 2. bataljona izvršili su diverzije na pruži Novska — Banova Jaruga i tom prilikom uništili oko 300 m kolosijeka.

Posljednja akcija koja je izvršena u mjesecu augustu, bio je napad na uporište u s. Kukunjevcu. U uporištu je bilo oko 90 domobrana 1. satnije 1. bojne 4. gorskog zdruga i jedna desetina ustaša 19. ustaške bojne. Zapo- vjednik je bio nat-poručnik Jeverić.

Zadatak za napad dobio je 2. bataljon ojačan Pratećom četom i Jurišnom četom brigade.²⁷ Ostali bataljoni štitili su napad od s. Poljane, a jedinice 17. brigade od Lipika i Pakraca.

Pripreme za napad na s. Kukunjevac vršene su u s. Lovska. Kako neprijatelj nije držao selo nego samo željezničku stanicu, i dejstvo je tako podešeno. Međutim, napad nije uspio. Neprijatelj se sav grupisao na željezničkoj stanici, zauzeo nekoliko najtvrdih zgrada i pružio snažan otpor. Poslije nekoliko sati bezuspješne borbe jedinicama je naređeno da se povuku, kako bi se izbjegli nepotrebn

²⁴ Na njegovo mjesto došao je Stjepan Gregurić Solja.

²⁵ Na njegovo mjesto došao je Franc Nedoh.

²⁶ Izvještaj Štaba 6. korpusa, Zbornik, t. V, knj. 31, dok. 100, str. 539—540.

²⁷ Izvještaj Štaba Brodske brigade, Arhiv VII, dok. 5-5, k. 473.

gubici, jer nije bilo nikakvih izgleda za brzu likvidaciju uporišta.

Do neuspjeha je najviše došlo zbog zakašnjenja jedinica koje su određene za napad, a uz to i jedan od boraca je slučajno opalio metak, što je bilo dovoljno da se posada uzbuni i spremno dočeka bataljon. Zbog neuspjele organizacije, naši minobacači poklopili su Jurišnu četvu i nanijeli joj gubitke.

*Načelnik štaba Brodske
brigade Zdravko Vskoković*

U borbi za uporište u Kukunjevcu ubijeno je 11, a ranjeno 19 neprijateljevih vojnika. Naši gubici su 5 mrtvih i 12 ranjenih. Među ranjenima su komandir i komesar Jurišne čete.

U jedinicama koje su držale zasjede borbu je vodio samo 2. bataljon 17. brigade,²⁸ koji je bio prema Lipiku. U desetminutnoj borbi ovaj bataljon je razbio ustašku četvu i natjerao je u bjekstvo. Na bojištu neprijatelj je ostavio 8 mrtvih ustaša, a 13 je ranjeno. Među ranjenima je i jedan poručnik. Zaplijenjen je jedan puškomitraljez.

²⁸ Izvještaj Štaba VI korpusa, Zbornik, t. V, knj. 31, dok. 100, str. 541.

Tog dana ostale jedinice Brodske brigade nisu dolazile u sukob sa neprijateljem. Četvrti bataljon je istog dana na pravcu Banova Jaruga — Daruvar, kod s. Janja Lipa, porušio 300 m željezničke pruge, a druga četa istog bataljona ponovila je to u više navrata. Neprijatelj je danju prugu popravljao, a čete su je noću ponovo rušile. Ove akcije su bile od velikog značaja, jer se rušenjem pruge znatno usporavalo prebacivanje neprijateljevih trupa. Poslije neuspjele akcije na s. Kukunjevac, brigada se ponovo vraća na teren između Banove Jaruge i Lipika, gdje ostaje samo jedan dan, a već slijedećeg dana, ona je ponovo na maršu — pravac je s. Kukunjevac, koji su domobrani napustili odmah poslije napada brigade. Iz Kukunjevca brigada se preko sela Toranj, Kapetanovo Polje i Goveđe Polje, prebacila na sektor zapadno od Pakraca. Poslije vrlo kratkog vremena ponovo se vraća na teren oko Banove Jaruge i Lipika, da bi poslije nepunih 24 sata i odavde krenula. Za 3. četu 1. bataljona ni u tih 24 sata odmora nije bilo predaha. Kako se, prema izvještajima terenskih radnika, u okolnim selima, u posljednje vrijeme pojavljivao njemački trup, 3. četa je po naređenju Štaba brigade, poslala u potjeru za njim. Do susreta nije došlo, mada je trup na prilazima s. Toranj, tu istu noć, sačekao dvojicu kurira i ubio ih.

*

Krajem augusta iz Brodske brigade odlazi komandant brigade Đuro Prilika, a komandu preuzima dotadašnji zamjenik komandanta Jovan Milaković Radovan.

Za jedinice 28. divizije august je mjesec mršavih rezultata, ali dugih i čestih marševa.

Na evropskim ratištima Crvena armija i zapadni saveznici u tom mjesecu su bilježili krupne uspjehe. Dva deset drugog augusta jedinice Crvene armije počele su operacije na Balkanu, radi izbacivanja Rumunije i Bugarske iz Osovinskog bloka, a jedinice britanske 8. armije zauzele su Firencu u Italiji. Već idućeg dana, zbog brzog napredovanja snaga Crvene armije, rumunski kralj Mihajlo raspustio je profašističku vladu generala Antone-

sku, prekinuo diplomatske odnose sa Njemačkom i naredio da rumunske trupe obustave borbe. Odmah iza toga i vlada Carevine Bugarske objavila je neutralnost i istovremeno uputila svog delegata u Kairo radi povezivanja sa Anglo-Amerikancima, očekujući da uz njihovu podršku izbjegne bezuslovnu kapitulaciju. Dvadeset petog augusta saveznici su oslobodili Pariz. Vlada Kraljevine Rumunije objavila je rat Njemačkoj. Dan ranije, snage Crvene armije završile su zauzimanje Besarabije i Moldavije, a 28. augusta dijelovi francuske 1. armije ušli su u Marselj i oslobodili ga. Posljednjeg dana augusta snage Crvene armije ušle su u Bukurešt.

Svi ti događaji uticali su na veći priliv novih boraca u jedinice NOV. Neke domobranske jedinice brisane su sa spiskova, jer su cjelokupni sastavi prelazili na našu stranu. Veliki uticaj na ovakav tok stvari imao je poziv²⁹ Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 30. augusta 1944. godine svim zavedenim slugama okupatora. U ovom pozivu rečeno je da će svi oni koji se poslije 15. septembra 1944. godine zateknu u domobranskim, četničkim i drugim formacijama biti izvedeni pred ratni sud, suđeni kao izdajnici naroda i kažnjeni najstrožom kaznom. »Pozivam posljednji put...« stoji u pozivu »... sve zavedene, koji služe okupatora i slušaju izdajnike, da se trgnu i bar u posljednjem momentu donekle isprave svoj zločin prema narodu«.

Poslije ovog poziva u Brodsku brigadu je stiglo toliko domobrana da je ova postala najjača brigada u diviziji. Nekoliko stotina dojučerašnjih pripadnika domobranskih jedinica postali su borci Brodske brigade i zajedno sa njenim borcima nastavili su borbu protiv okupatora do kraja rata. Mnogi od njih su ranjeni ili poginuli u Srbiji, u Bosni i u završnim borbama za oslobođenje zemlje, a većina je, zajedno sa borcima iz Srbije, u ulozi oslobodilaca, ušla u Zagreb.

²⁹ Poziv Vrhovnog komandanta NOV i POJ, Arhiv VII, Mikroteka, mikrofilm 9, snimak 356.

Brojno stanje i naoružanje Brodske brigade u vrijeme odlaska iz Slavonije³⁰

S O C I J A L N I S A S T A V

Brojno stanje	Radnika	Sejaka	Meštari	Zanatlija	Vojnih lica	Policajaca žandarma	Đaka	Službenika
1222 ³¹	378	769	29	16	5	1		24
36	10	29	0	0	0	0		1

N A C I O N A L N I S A S T A V

Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana		Jevreja	Mađara	Čeha	Nijemaca	Slovaka	Poljaka
543	544	10	7	7	7	50	0	8	16	19	10	1
16	19						1					

Rusa
35

N A O R U Ž A N J E _

P j e š a d i j s k o

Protivoklopno

Puška	Automata	P. mitraljeza	Lakih mitraljeza	Teških mitraljeza	Lakih bacača	Teških bacača	Pištolja	Ručnih bombi	PT pušk.	PT topova	Džon Bui
632 ³⁴	23	33	12	9	3	4	51	400	3	1	3
28000	7000	13000	6000	9000	40	100	500	280		30	20

³⁰ Zbornik, t. V, knj. 33.

³¹ Gornji zbir označava broj muškaraca, a donji broj žena.

³² U intelektualce su svrstani i đaci sa nekoliko razreda srednje škole.

³³ Na dan ovog popisa 3. četa 2. bataljona (Ruska četa) brojala je 50 boraca i svih 50 je ubilježeno kao da su u pitanju Rusi. iako se među njima nalazilo više različitih nacionalnosti (Ukrajincima, Bjelorusa, Uzbeka, Čerkeza itd.).

³⁴ Gornji broj se odnosi na vrstu oružja, a donji na broj metaka.

O S T A L I				P O K A Z A T E L J I						
Oficira	L j u d s t v o			Radiostan.	Sredstva veze			Jahaćih	K o n j a	
	Političkih rukovodioca	P. oficira			Telefonskih centrala	Broj telefona	Kabla u km		Tovarnih	Teglećih
21	75	95	1068	1	1	6	13	16	64	1 8

³⁵ Ovdje je greška. Bilo je 1031, a ne 1068 boraca.